Research Article / Araştırma Makalesi

Dergiabant

2026, 14(1): 33-47, doi: 10.33931/dergiabant.1833346

Bir Siyer Müellifliği İddiası: Ebû Zür'a ed-Dımaşkî Örneği

A Claim of Authorship in Sīrah Literature: The Case of Abū Zur'a al-Dimashqī

Asım SARIKAYA[1]

Geliş Tarihi (*Received*): 01.12.2025 **Kabul Tarihi (*Accepted*):** 14.02.2026 **Yayın Tarihi (*Published*):** 31.05.2026

Öz: Siyer eserleri ve müelliflerine dair bazı kabullerin ortaya çıkışında modern araştırmaların kayda değer etkileri mevcuttur. Bu durum sonraki araştırmacıların zaman zaman hatalı değerlendirmelerde bulunmalarına yol açmıştır. Ebû Zür'a ed-Dımaşkî'nin, kaynaklarda yer alan bilgilerle uyuşmamasına rağmen günümüzdeki birçok çalışmada siyer müellifi olarak zikredilmesi bu açıdan dikkat çekici bir örneklik teşkil etmektedir. Bu çalışmamızda Ebû Zür'a ed-Dımaşkî'nin hayatı, ilmî kişiliği, hakkındaki görüşler ve eserlerini ele alarak İslâm telif geleneğindeki konumunu yeniden değerlendirdik. Ardından onun siyer müellifliği iddiasının XIX. asırda yazılmış bir çalışmadaki bilgilere dayandığı ve sonraki literatürde bu iddianın incelemeye tabi tutulmaksızın tekrarlandığı ortaya koyduk. Ayrıca Ebû Zür'a'nın eserinin bir siyer ve İslâm tarihi kitabı olmadığı, muhaddislerin râviler hakkında kaleme aldıkları tarih türüne ait bir eser olduğu neticesine ulaştık. Bu durum siyer yazıcılığına dair bazı yerleşik kabul ve tasniflerin tekrar gözden geçirilmesi ve kaynak çalışmalarının ihmal edilmemesi gerektiğini açık bir biçimde göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Siyer, Siyer Müellifi, Ebû Zür'a ed-Dımaşkî, Siyer Yazıcılığı, Tarih.

&

Abstract: Modern scholarly studies have substantially influenced the formation of certain assumptions concerning sīrah writings and their authors. This situation has sometimes led subsequent researchers to make erroneous assessments. A notable example in this respect is the frequent identification of Abū Zur'a al-Dimashqī as a sīrah author in many contemporary studies, despite the lack of consistency between this claim and the information found in the sources. This study, we re-evaluate the author's position in the Islamic scholarly tradition through an examining of his life, scholarly personality, opinions about him, and his works. We then demonstrate that the claim concerning his authorship of a sīrah work is based on information found in a nineteenth-century study and that this claim was subsequently repeated in the literature without critical scrutiny. Furthermore, we conclude that the book of Abū Zur'a is neither a sīrah nor a work of Islamic history, but rather belongs to the genre of historical writings produced by ḥadīth scholars concerning transmitters. This clearly demonstrates the need in sīrah writing to re-examine certain assumptions and classifications and highlights the importance of not neglecting source-based research.

Keywords: Sīrah, Sīrah Author, Abū Zür'ah ad-Dimashqī, Sīrah Writing, History.

Atıf/Cite as: Sarıkaya, Asım. "Bir Siyer Müellifliği İddiası: Ebû Zür'a ed-Dımaşkî Örneği". *Dergiabant* 14/1 (Mayıs 2026), 33-47. doi: 10.33931/dergiabant.1833346

İntihal-Plagiarism/Etik-Ethic: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği, araştırma ve yayın etiğine uyulduğu teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and it has been confirmed that it is plagiarism-free and complies with research and publication ethics. https://dergipark.org.tr/tr/pub/dergiabant/policy

Copyright © Published by Bolu Abant Izzet Baysal University Faculty of Theology, Since 2013 – Bolu

[1] Dr. Arş. Gör., Asım Sarıkaya, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, asimsarikaya@ksu.edu.tr.

1. Giriş

Hz. Peygamber'in hayatını konu edinen ilk siyer eserleri, onun vefatından kısa bir süre sonra ortaya çıkmış ve zaman içerisinde gelişerek varlığını sürdürmüştür. İlk siyer kaynakları olarak isimlendirdiğimiz bu eserler, kendilerinden sonra telif edilen çalışmalara hem muhteva hem de usûl bakımından kaynaklık etmiş ve siyer yazıcılığının şekillenmesinde belirleyici bir rol oynamışlardır. Bu nedenle siyer eserlerini incelerken, ilgili eserin önceki ve sonraki kaynaklarla ilişkisini ile siyer yazıcılığı içerisindeki dönem itibariyle konumunu göz önünde bulundurmamız büyük önem taşımaktadır. Söz konusu hususun ihmal edilerek kişi ve eserlerinin müstakil olarak ele alınması, araştırmaların abartılı, zaman zaman da hatalı sonuçlara ulaşmasına yol açabilmektedir. Dahası bu tür değerlendirmelerin kabul görerek literatürde tekrar edilmesi, söz konusu sonuçların genel bir kabul haline gelmesine neden olmaktadır. Bu yöntem soruna örnek teşkil eden olaylardan birisi, siyer yazıcılığının doğuşu ve gelişiminde Ebân b. Osman'a (ö. 105/723) atfedilen konumdur. Horovitz (ö. 1931), Ebân'ın bir siyer müellifi olduğunu ve *el-Megāzî* isimli bir eser telif ettiğini ileri sürmüş[2] ve bu iddia sonraki çalışmaları derinden etkilemiştir. Nitekim Dûrî (ö. 2010) Ebân hakkında "Hadis ve Megāzî araştırmaları arasındaki intikal sürecini temsil etmektedir"[3] şeklinde oldukça iddialı bir değerlendirmede bulunmuştur. Horovitz'in bu iddiası, Öz'ün Horovitz'in söz konusu kabulün kökenini sorgulayarak zayıflığını ortaya koyduğu çalışmasına kadar yaklaşık bir asır boyunca kuşkuya mahal vermeksizin sürdürülmüştür.[4] Benzer bir durum muhaddis Ebû Zür'a ed-Dımaşkî için de söz konusudur. Bu çalışmada ise Ebân b. Osman örneğine benzer bir durum teşkil ettiğini düşündüğümüz Ebû Zür'a d-Dımaşkî'nin siyer-megāzî müellifi olduğu yönündeki iddia ele alınacaktır. İleride ayrıntılı olarak inceleneceği üzere, Brockelmann ve Sezgin başta olması üzere[5] pek çok modern araştırmacı Ebû Zür'a ed-Dımaşkî'yı siyer-megāzî müellifleri arasında zikretmiş ve eserini bu çerçevede değerlendirmiştir. Ancak bu değerlendirmenin yeniden gözden geçirilmesi ve tartışılması gerektiği kanaatindeyiz. Bu kapsamda öncelikle onun hayatı, hakkındaki görüşler, ilmî şahsiyeti ve eserlerini inceleyecek, ardından söz konusu iddianın dayanakları ve literatürdeki serüveni tahlil ederek müellifin İslâm telif geleneğindeki konumunu ortaya koymaya çalışacağız.

2. Ebû Zür'a ed-Dımaşkî

2.1. Hayatı

"Dımaşk âlimlerinden ve faziletli kimselerinden"[6] şeklinde tavsif edilen Ebû Zür'a ed-Dımaşkî'nin asıl adı Abdurrahmân b. Amr b. Abdillâh b. Safvân b. Amr olup Hevâzin kabilesinin Benî Nasr b. Muâviye kolundandır.[7] Bazı kaynaklarda muhtemelen ihtisar gayesiyle nesebi Abdurrahmân b. Amr b. Safvân şeklinde dedesinin ismi zikredilmeksizin kaydedilmiştir.[8] Kabilesine nispetle en-Nasrî, yaşadığı şehre nispetle de ed-Dımaşkî olarak zikredilir. Hatîb el-Bağdâdî (ö. 463/1071) ise talebesi Ebû Meymûn'a (ö.

[2] Josef Horovitz, *İslâmî Tarihçiliğin Doğuşu -İlk Siyer/Meğâzî Eserleri ve Müellifleri-*, çev. Ramazan Altınay, Ramazan Özmen (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2019), 77-87.

[3] Abdülazîz ed-Dûrî, *Neş'etü ilmi't-târih inde'l-Arab* (el-İmârâtü'l-Arabiyyetü'l-Müttahide: Merkezü Zâyid li't-Türâs ve't-Târîh, 2000), 24.

[4] Şaban Öz, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri* (İstanbul: İSAR Vakfı Yayınları, 2008), 160-168.

[5] Carl Brockelmann, *Târîhu'l-edebi'l-Arabî*, çev. Abdülhalîm en-Neccâr vd. (Kahire: Dâru'l-Meârif, ts.), 3/21; Fuat Sezgin, *Arap-İslâm Bilimleri Tarihi*, çev. Heyet (İstanbul: İBTAV Yayınları, 2014), 1/345.

[6] Ebu'l-Kâsım Kıvâmü's-Sünne İsmail b. Muhammed b. Fadl et-Teymî, *Siyerü's-selefi'ş-şâliḥîn*, thk. Kerem b. Hılmî b. Ferhât (Riyad: Dâru'l-Râye, 1999), 1158.

[7] Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs et-Temîmî İbn Ebû Hâtim, *el-Cerḥ ve't-taʿdîl* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1953), 5/7; Ebû Ya'lâ Halîl b. Abdillâh b. Ahmed el-Kazvînî el-Halîlî, *el-İrşâd fi ma'rifeti 'ulemâi'l-hadîs*, thk. Muhammed Saîd b. Ömer İdrîs (Riyad: Mektebetu'r-Ruşd, 1989), 2/482-483; Ebû Ömer Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî, *el-İstiġnâʾ fi esmâʾi'l-meşhûrîn min ḥameleti'l-ʿilmi bi'l-künâ*, thk. Abdullâh Merhûl es-Sevâlime (Riyad: Dâru İbn Teymiyye, 1985), 2/643; Ebû Sa'd Abdülkerîm b. Muhammed b. Mansûr et-Temîmî el-Sem'ânî, *el-Ensâb*, thk. Abdurrahmân b. Yahya vd. (Haydarabad: Meclisü Dâireti'l-Meârifi'l-Osmânî, 1962), 13/114; Ebû Muhammed Takıyyüddîn Abdülganî b. Abdülvâhid b. Alî el-Makdisî el-Cemmâîlî, *el-Kemâl fi esmâi'r-ricâl*, thk. Şâvî b. Muhammed b. Sâlim (Kuveyt: Hey'etü'l-Âmme, 2016), 6/645.

[8] Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk b. Muhammed el-İsfahânî İbn Mende, *Fetḥü'l-bâb fi'l-künâ ve'l-elḳāb*, thk. Ebû Kuteybe Nazar Muhammed el-Fâryâbî (Riyad: Mektebetu'l-Kevser, 1996), 337; Ebü'l-Hüseyn Muhammed b. Muhammed b. el-Hüseyn el-Bağdâdî İbn Ebû Ya'lâ, *Ṭabaḳātü'l-Ḥanâbile*, thk. Muhammed Hâmid el-Fıkî (Kahire: es-Sunnetu'l-Muhammediyye, 1952), 1/205-206.

347/958) ait nisbeyi sehven Ebû Zür'a'ya atfederek Becîle kabilesinden olduğunu kaydetmiştir.[9] Abdurrahmân b. Amr, daha ziyade Ebû Zür'a ed-Dımaşkî künyesiyle maruftur.

Hicrî ikinci asrın sonlarında Dımaşk'ta dünyaya gelen[10] Ebû Zür'a ed-Dımaşkî, *et-Târîh* isimli eserinde yer yer otobiyografik anlatımlara yer vermiştir. Bu öz yaşam anlatılarından küçük yaşta ders halkalarına katılmaya başladığını ve hatta ders halkasına iştirak ettiği Ebû Müshir'in (ö. 218/833) bu duruma çok şaşırdığını öğrenmekteyiz.[11] O, ilim meclislerine katılmasının yanı sıra babası Amr b. Abdullâh'la çevre şehirlere yolculuk yaparak âlimlerle görüşmüştür. 211/827 senesinde Filistin'in Remle şehrinde dönemin meşhur âlimlerinden Velîd b. Nadr (ö. ?) ve Muhammed b. Hâlid b. Hâzim'i (ö. ?) babasıyla ziyaret etmiştir.[12] Bu tür anekdotlardan ilme yönelmesinde babasının özel bir yeri olduğu ortaya çıkmaktadır. Nitekim babası da ilim ehlinden olup Velîd b. Müslim (ö. 195/810), Süfyân b. Uyeyne (ö. 198/814), Ebû Huleyd Utbe b. Hammâd (ö. ?), Heysem b. Imrân (ö. 199/814) ve daha başkalarından rivâyetler nakletmiştir.[13] Ebû Zür'a, ilerleyen yıllarda da çevre şehirlerle ilmî irtibatını muhafaza etmiş ve söz konusu şehirlere yeniden rihleler gerçekleştirmiştir. 214/829 senesi Cemâziyelevvel ayında Hıms'ta Ahmed b. Hâlid el-Vehbî'nin (ö. 215/830) yanında bulunmuş; yine aynı yıl Remle'ye tekrar gelişinde Sevvâr b. Umâre'nin (ö. 215/830?) Yahyâ b. Maîn'e (ö. 233/848) imlasına şahit olmuştur.[14] Remle ile Hıms şehirleri arasındaki mesafenin uzak oluşu, onun bu şehirlerde uzun süre kalmadığını göstermektedir.

Remle sonrası Dımaşk'a dönen Ebû Zür'a, 216/831 ve 217/832 yıllarında Ahmed b. Sâlih (ö. 238/853) gibi âlimlerle görüşerek ilmî müzakereler gerçekleştirmiş, 219/834 yılına kadar burada kalmış; sonrasında da Mısır'a gitmiştir.[15] Büyük bir ihtimal Mısır'dan sonra Irak'a gitmiş ve Ahmed b. Hanbel'le (ö. 241/855) görüşmüştür. Irak'a ulaştığında Ahmed b. Hanbel'in "Mısır'a kimi bıraktın?" sorusu Mısır'ın hemen akabinde Irak'a gelme ihtimalini güçlendirmektedir.[16] Ayrıca onun Yahyâ b. Maîn'e Ebû Amr Abdurrahmân b. Amr el-Evzâî'nin (ö. 157/774) ihtilâf edilen hadisleri hakkında sorular yönelttiği görüşmenin de bu Irak ziyareti esnasında gerçekleştiği anlaşılmaktadır.[17]

Ebû Zür'a, hadis hafızlarıyla görüşmesi neticesinde âlî isnadlara ulaşmış, ilmiyle de akranları arasında temeyyüz etmiştir.[18] Onun ilim arzusu ve tecessüsü hocalarının dikkatinden kaçmamıştır. Hocası Ahmed b. Ebü'l-Havârî (ö. 246/860), ondan bahsederken "gençlerin efendisi" anlamına gelen "Şeyhu'ş-Şebâb" ifadesini kullanmıştır.[19]

---

[9] Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit b. Ahmed el-Hatîb el-Bağdâdî, *Târîḫu Baġdâd*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 2001), 4/82. İbn Müflih'te (ö. 884/1479) ise müstensih veya muhakkik kaynaklı olarak Basra şehrine nispetle el-Basrî olarak zikredilmiştir. Başka bir deyişle Arap dilinin harekesiz ve noktasız yapısından ötürü en-Nasrî'nin el-Basrî şeklinde okunmasından doğan bir zühuldür. bk. Ebû İshâk İbrâhîm b. Muhammed b. Abdullâh er-Râmînî ed-Dımaşkî, *el-Maḳṣadü'l-erşed fî ẕikri aṣḥâbi Aḥmed*, thk. Abdurrahmân b. Suleyman el-Useymîn (Riyad: Mektebetu'l-Ruşd, 1990), 2/101. Benzer bir durumu *Keşfü'ẕ-ẕunûn*'da da görmekteyiz. Burada Ebû Zür'a'nın künyesi "ed-Dabbî" olarak yazılmış. bk. Hâcî Halîfe Mustafa b. Abdullâh Kâtib Çelebi, *Keşfü'ẕ-ẕunûn ʿan esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn*, thk. Muhammed Şerafeddîn Yaltkaya, Rıfat Bilge el-Kilisî (Beyrut: Dâru'l-İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.), 1/584.

[10] Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman et-Türkmânî ed-Dımaşkî ez-Zehebî, *Siyeru aʿlâmi'n-nübelâ*, thk. Şuayb el-Arnavûd vd. (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1985), 13/312.

[11] Ebû Zür'a Abdurrahmân b. Amr b. Abdillâh b. Safvân en-Nasrî ed-Dımaşkî, *Târîhu Ebî Zür'a ed-Dımaşkî*, thk. Halîl el-Mansûr (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1996), 170.

[12] Ebû Zür'a ed-Dımaşkî, *Târîhu Ebî Zür'a ed-Dımaşkî*, 373.

[13] Ebü'l-Kâsım Alî b. el-Hasen b. Hibetillah, *Târîḫu Dımaşk*, thk. Amr b. Gumâre el-Amrî (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1995), 46/241.

[14] Ebû Zür'a ed-Dımaşkî, *Târîhu Ebî Zür'a ed-Dımaşkî*, 107, 375.

[15] "219/834 senesinde Mısır'da Abbâs b. Tâlib'in cenazesine katıldım" demesi bu yolculuğun ilim gayesiyle olduğuna işaret etmektedir. bk. Ebû Zür'a ed-Dımaşkî, *Târîhu Ebî Zür'a ed-Dımaşkî*, 107.

[16] Ebû Ahmed Abdullâh b. Adî el-Cürcânî, *el-Kâmil fî ḍuʿafâʾi'r-ricâl*, thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd, Alî Muhammed Muavviz (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1984), 1/296; Ebü'l-Kâsım Kemâlüddîn Ömer b. Ahmed el-Halebî İbnü'l-Adîm, *Buġyetü'ṭ-ṭaleb fî târîḫi Ḥaleb*, thk. Süheyl Zekkâr (Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.), 2/798.

[17] Ebû Zür'a ed-Dımaşkî, *Târîhu Ebî Zür'a ed-Dımaşkî*, 168.

[18] Zehebî, *Siyeru aʿlâmi'n-nübelâ*, 13/312.

[19] İbn Ebû Hâtim, *el-Cerḥ ve't-taʿdîl*, 5/627; İbn Asâkir, *Târîḫu Dımaşk*, 35/144; Cemmâîlî, *el-Kemâl*, 6/467; Ebu'l-Haccâc Cemâluddîn Yûsuf b. Abdurrahmân b. Yûsuf el-Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl fî esmâʾi'r-ricâl*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1983), 17/304; Ebü'l-Fazl Ahmed b. Alî b. Muhammed b. Ahmed b. Hacer el-Askalânî, *Tehẕîbü't-Tehẕîb* (Hind: Dâiratü'l-Meârifi'l-

Ebû Bekr Ahmed b. Muhammed el-Hallâl (ö. 311/923), hocası Ebû Zür'a'nın Şam ve Irak âlimlerinin yanı sıra Hicâz şeyhlerinden de tahdis ettiğini söylemiştir.[20] Şu kadar var ki, Ebû Zür'a'nın Irak, Dımaşk ve hatta Mısır coğrafyasını dolaştığı gerek kendi eseri gerekse diğer kitaplardaki rivâyetlerden tespit edebiliyorken Hicaz için böyle bir anlatıya tesadüf edilmez. Dolayısıyla Ebû Bekr'in bu ifadesini Ebû Zür'a'nın Dımaşk başta olmak üzere yaşadığı şehirlere uğrayan Hicazlı âlimlerle görüşmesi ve onlardan rivâyet alması şeklinde anlamak daha uygun olacaktır.

Ebû Zür'a rihleler yapmakla beraber döneminin ilmî hareketliliği ve canlılığı göz önüne alındığında bu konuda muasırlarının oldukça gerisindedir. Kûcânî'nin de belirttiği üzere Ebû Zür'a bu meselede ilk hocalarından Ebû Mushir'in etkisinde kalmıştır. Zira Ebû Mushir, talebenin yaşadığı şehirdeki âlimlerin ilmini öğrenmedikçe başka şehirlere seyahat etmesini hoş görmüyordu.[21]

Ebû Zür'a, rihle gerçekleştirdiği bölgelerde dönemin önemli âlimleriyle güçlü ilişkiler kurmuştur. İbn Ebû Hâtim (ö. 327/938), Ebû Zür'a'nın hayatı hakkında bilgi verirken onun, babası Ebû Hâtim er-Râzî (ö. 277/890) ile yakın arkadaş olduklarını ve bu arkadaşlığın karşılıklı ilmî münasebet şeklinde de devam ettiği ve hatta babasına dayanan bazı meseleleri Ebû Zür'a'dan yazdığını söylemiştir.[22] Onun yakınlık kurduğu bir diğer kimse Ahmed b. Hanbel'di. Ahmed b. Hanbel'le çoğunlukla hoca-öğrenci şeklindeki ilmî bağlantısı, aralarında dostluk şeklinde devam etmiştir.[23] Yahya b. Maîn de onun sık sık görüştüğü ve çeşitli meselelerde kendisine başvurduğu kimselerdendi. Bazı kaynaklar, hususen söz konusu âlimlerden çok sayıda rivâyeti olduğuna işaret etmiştir.[24]

Ebû Zür'a'nın katıldığı ilim meclislerinde fark ettiği hataları hemen tashih eden, tez canlı karakterde biri olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Hişâm b. Ammâr (ö. 245/859 ?), Ebû Saîd Duhaym (ö. 245/859), Mahmûd b. Hâlid, Abdullâh b. Zekvân ve daha başkalarının da yer aldığı ders halkasında meclis sahibi Ebu'l-Hasan Ahmed b. Muhammed'in bir konudaki bilgisini düzeltmiştir.[25]

Müellif, ilimle iştigal etmesinin yanında dönemin siyasî hareketliliği içinde yer almış, hâdiseleri yakından takip etmiştir. Halife Me'mûn'un (ö. 218/833) Dımaşk ziyaretinde bir adamın halifeyi hoşnut etmeyen şekilde konuşması üzerine hapsedilmesini bizzat Ebû Zür'a'nın anlatması Abbasî hanedanlığına mesafeli durduğu şeklinde anlamak mümkündür. Yine Tolunoğulları hükümdarı Ahmed b. Tolun'a (ö. 270/884) Dımaşk'ı ziyaretinde refakat etmiştir.[26] İbn Asâkir'in (ö. 571/1176) nakletmiş olduğu bir diğer rivayetten de anlaşılmaktadır ki, Ebû Zür'a Abbasîler ile Tolunoğulları arasındaki mücadelede Tolunoğulları tarafında yer almış, fakat Tolunoğullarının bu mücadeleyi kaybetmesi sonucu büyük sıkıntılara uğramıştır. Şöyle ki, Mu'temid-Alellah'ın hilâfet nâibi Muvaffak el-Abbâsî (ö. 278/891) tarafından Ebû Zür'a ve arkadaşları zincire vurularak Dımaşk'tan Antakya'ya götürülmüştür. Bir süre bu şekilde kalmışlar, daha sonra yeni halife Mu'tazıd-Billâh (ö. 289/902) onları huzurunda sorguya çekmiş ve serbest bırakmıştır.[27] İlginçtir ki, bu anlatılara rağmen çağdaş araştırmacılardan Hudeysî, *Ebû Zür'a ed-Dımaşkî el-*

Nizâmiyye, 1908), 6/237; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman et-Türkmânî ed-Dımaşkî ez-Zehebî, *Târîḫu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhîr ve'l-aʿlâm*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 2003), 6/772.

[20] İbn Ebû Ya'lâ, *Ṭabaḳātü'l-Ḥanâbile*, 1/205-206. Bu ifadeler Zehebî tarafından da tekrarlanmıştır. bk. Zehebî, *Siyeru aʿlâmi'n-nübelâ*, 13/312. Kucânî, Ebû Zür'a'nın hocalarını şehirlere göre taksim ederek rihle yaptığı şehirleri tespit etmeye çalışmıştır. Yazarın da ifade ettiği üzere bunlar bir kesinlik ifade etmemektedir. bk. Şükrullah b. Ni'metullah el-Kûcânî, "Mukaddimetü't-tahkîk", *Târîhu Ebî Zür'a ed-Dımaşkî*, mlf. Ebû Zür'a ed-Dımaşkî (Dımaşk: y.y., 1980), 33-40.

[21] Kûcânî, "Mukaddimetü't-Tahkîk", 34.

[22] İbn Asâkir, *Târîḫu Dımaşk*, 35/143; Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 17/304; İbn Hacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb*, 6/237; Zehebî, *Siyeru aʿlâmi'n-nübelâ*, 13/313.

[23] İbn Adî, *el-Kâmil fi ḍuʿafâʾi'r-ricâl*, 1/173.

[24] İbn Ebû Ya'lâ, *Ṭabaḳātü'l-Ḥanâbile*, 1/205.

[25] İbn Asâkir, *Târîḫu Dımaşk*, 2/198.

[26] İbn Asâkir, *Târîḫu Dımaşk*, 71/219; Ebu'l-Fidâ İsmâil b. Ömer b. Kesîr el-Kureşî el-Basrî İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, thk. Abdullâh b. Abdulmuhsin et-Türkî (Kahire: Dâru Hicr, 1997), 14/591.

[27] Ebû Zür'a ed-Dımaşkî sonrasında serbest kaldıklarını, Antakya'da gezdiklerini, hamama girdiklerini, akabinde ise Dımaşk'e döndüklerini anlatmıştır. Olayın detayları için bk. İbn Asâkir, *Târîḫu Dımaşk*, 54/192-193; Zehebî, *Siyeru aʿlâmi'n-nübelâ*, 13/315-316. Ancak Zehebî'ye göre bu hadise, Ahmed b. Tolun'un ölümünden sonra başa geçen Humâraveyh b. Ahmed b. Tolun zamanındaki Tavâhîn Savaşı (271/885) akabinde vuku bulmuştur.

Fakîh el-Müerrih isimli çalışmasında Ebû Zür'a'nın siyasî hâdiselerden doğrudan etkilenmediğini, bütün mesaisini ilme ve hadis rivâyetine verdiğini iddia etmektedir.[28]

Yahya b. Maîn ve Ahmed b. Hanbel gibi yakın münasebette bulunduğu âlimler Mihne Hâdisesi sırasında sorguya çekilirken, Ebû Zür'a'nın bu dönemde adının geçmemesi ve bu konuda ona atfedilen bir görüşün olmaması oldukça dikkat çekicidir. Muhtemelen Ebû Zür'a Halku'l-Kur'ân tartışmalarının yaşandığı zaman zarfında ilim tahsiline devam ediyordu, dolayısıyla siyasetin ve toplumun ilgisini çekecek nüfuzu ve ilmî gücü olmadığından mihneye uğramamıştı. Bununla beraber Abbasî muhalifi olmasında bu hadisenin etkili olduğunu söyleyebiliriz.

Dımaşk'ın Esediyyîn sokağının doğusundaki Câbiye Kapısı civarında yaşayan[29] Ebû Zür'a, 281 yılı Cemâziyelâhir ayında vefat etmiş[30] ve Dımaşk'a defnedilmiştir.[31] İbn Mende (ö. 395/1005) ve diğer bazı kaynaklar ise 280 senesinde öldüğünü söylese de Zehebî (ö. 748/1348) bunun bir hata olduğunu belirtir.[32] İbn Tağriberdî (ö. 874/1470) ise *en-Nücûmü'z-zâhire* adlı eserinde 282 yılında vefat edenler arasında sehven Ebû Zür'a'yı kaydetmiş,[33] Carl Brockelman (ö. 1956) da İbn Tağriberdî'nin naklini sahih kabul etmiştir.[34]

Ebû Zür'a'nın şan ve şöhreti, tabakât ve ricâl kitaplarında ailesi ve akrabalarına yansımış, öyle ki bu kimseler hakkında bilgi verilirken kendisi âdeta bir referans ve sembol haline gelmiştir. Mesela İbn Ebû Ya'lâ (ö. 526/1131), hicrî 360 yılı civarında vefat eden muhaddis Muhammed b. Abdullâh b. Abdullâh b. Ebû Ducâne Amr en-Nasrî'nın Ebû Zür'a'nın kardeşinin torunu olduğu ve büyük amcasıyla Muhammed'in aralarını ayırmak için ona "Ebû Zür'a es-Sagīr" denildiğini belirtmiştir.[35] Bu durum sadece ailesiyle de sınırlı kalmamıştır. Rey şehrinden Dımaşk'a gelen bir grup onu ziyaretlerinde ilmi karşısında hayrete düşmüşler ve memleketlerine döndüklerinde muhaddis arkadaşları Ubeydullâh b. Abdulkerîm'e (ö. 264/878) Rey şehrinin Ebû Zür'a'sı anlamında "Ebû Zür'a er-Râzî" künyesini vermişlerdir.[36] İlgili rivâyet ve Horasan'dan gelen bir adamın mescitte Ebû Zür'a'nın yanına oturarak dakik sorular sorması,[37] ilim ehlinin başta Dımaşk kaynaklı hadisler olmak üzere ona başvurması,[38] Ebû Zür'a'nın hadis sahasındaki şöhretinin yaşadığı dönemde yayıldığını ve ilim talebelerinin kendisinden rivâyet etmek için rihleler gerçekleştirdiğini göstermektedir.

---

[28] Kahtân Abdulsettâr el-Hudeysî, "Ebû Zür'a ed-Dımaşkî el-Fakîh el-Müerrih", *Mecelletü Külliyyeti'l-Âdâb* 58 (2002), 10.

[29] İbn Asâkir, *Târîḫu Dımaşk*, 35/141; Cemmâîlî, *el-Kemâl*, 6/467; Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrem b. Alî İbn Manzûr, *Muḫtaṣaru Târîḫi Dımaşḳ*, thk. Rûhiyye en-Nehhâs vd. (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1984), 14/312; Ebû Muhammed Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed Bedreddîn el-Aynî el-Hanefî, *Meġāni'l-aḫyâr fî şerhi esâmî ricâli Me'âni'l-âṣâr* (Lübnan: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2006), 2/201.

[30] Ebû Süleymân Muhammed b. Abdullâh b. Ahmed er-Rabaî, *Târîḫu mevlidi'l-ʿulemâʾ ve vefeyâtihim*, thk. Abdullâh b. Ahmed b. Süleyman el-Hamed (Riyad: Dâru'l-Âsime, 1989), 2/604.

[31] Şemseddin Muhammed b. Abdülkâdir el-Ca'ferî Nablûsî, *Muḫtaṣaru Ṭabaḳātü'l-Ḥanâbile*, thk. Ahmed Ubeyd (Dımaşk: Matbaatu'l-İ'tidâl, 1931), 149.

[32] İbn Mende, *Fetḥü'l-bâb fi'l-künâ ve'l-elḳāb*, 337; İbn Ebû Ya'lâ, *Ṭabaḳātü'l-Ḥanâbile*, 1/206; Sem'ânî, *el-Ensâb*, 13/114; İbn Asâkir, *Târîḫu Dımaşk*, 35/145; İbn Manzûr, *Muḫtaṣar târîhu Dımaşk*, 14/312; Zehebî, *Târîḫu'l-İslâm*, 6/772-773.

[33] Ebu'l-Mehâsin Yûsuf b. Tağrîberdî el-Atâbekî ez-Zâhirî, *en-Nücûmü'z-zâhire fî mülûki Mıṣr ve'l-Ḳāhire* (Mısır: Vizâratü's-Sekâfe ve'l-İrşâdi'l-Kavmî, ts.), 3/87.

[34] Brockelmann, *Târîhu'l-edebi'l-Arabî*, 3/21.

[35] İbn Ebû Ya'lâ, *Ṭabaḳātü'l-Ḥanâbile*, 1/99, 104; İbn Manzûr, *Muḫtaṣaru Târîḫi Dımaşḳ*, 22/274; Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Abdilhâdî ed-Dımaşkî es-Sâlihî, *Ṭabaḳātü ʿulemâʾi'l-ḥadîṣ*, thk. Ekrem el-Bûşî, İbrahim ez-Zeybek (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1996), 3/192. Ebû Zür'a es-Sagîr hakkında bk. İbn Asâkir, *Târîḫu Dımaşk*, 53/351; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman et-Türkmânî ed-Dımaşki ez-Zehebî, *Teẕkiretü'l-ḥuffâẓ* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.), 1001; a.mlf. *Siyeru aʿlâmi'n-nübelâ*, 17/50.

[36] İbn Asâkir, *Târîḫu Dımaşk*, 38/16; Zehebî, *Siyeru aʿlâmi'n-nübelâ*, 13/314.

[37] İbn Manzûr, *Muḫtaṣaru Târîḫi Dımaşḳ*, 28/46. Muhtasar nakli bk. İbn Abdülhâdî, *Ṭabaḳātü ʿulemâʾi'l-ḥadîs*, 2/280.

[38] İbn Adî, *el-Kâmil fi ḍuʿafâʾi'r-ricâl*, 1/232; Mizzî, *Teẕîbü'l-Kemâl*, 17/304.

2.2. Hakkındaki Görüşler

Sika, sadûk, hâfız, sebt olduğu kaydedilen[39] Ebû Zür'a hakkında İbn Abdülber (ö. 463/1071) "Hadis ve ricâl âlimlerinden olup şehrinin imamı"[40], Sem'ânî (ö. 562/1166) "Hadis imamlarından ve hadis rivâyetinde yetkin bir kimse"[41] demiştir. "Şeyhü'ş-Şâm", "Muhaddisü'ş-Şâm", "Muhaddisü'd-Dımaşk" olarak nitelendirilse de[42] İbnü'l-Cevzî (ö. 656/1258), "Ahmed b. Hanbel'den rivâyet eden bir şeyh ve önemli kimselerden biri" şeklinde zikredip Hanbelî mezhep imamı üzerinden olaya yaklaşmış ve mezhep merkezli bir değerlendirmede bulunmuştur.[43]

Zehebî ve Suyûtî (ö. 911/1505), hadis hâfızlarıyla ilgili olarak kaleme aldıkları eserlerinde 9'uncu tabaka, İbn Hacer ise 11'inci tabaka içerisinde Ebû Zür'a'ya yer vermişlerdir.[44]

2.3. Kaynakları

Kaynaklarda Ebû Zür'a'nın Abbâs b. Velîd el-Beyrûtî (ö. 270/884), Âdem b. Ebî İyâs el-Bağdâdî (ö. 220/835), Affân b. Müslim es-Saffâr (ö. 220/835), Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855), babası Amr b. Abdullâh, Abdullâh b. ez-Zübeyr el-Humeydî (ö. 219/834), Ebû Bekr b. Ebû Şeybe (ö. 235/849), Ebû Müshir Abdüla'lâ b. Müshir el-Gassânî (ö. 218/833), Fazl b. Dükeyn (ö. 219/834), Saîd b. Mansûr (ö. 227/842), Yahyâ b. Maîn el-Mürrî (ö. 233/848), Yahyâ b. Sâlih el-Vuhâzî (ö. 222/837), Hişâm b. Ammâr (ö. 245/859?), Muhammed b. Âiz el-Kâtib (ö. 233/847), Muhammed b. Zür'a b. Ravh (ö. 216/831), Nuaym b. Hammâd (ö. 228/843), Velîd b. Utbe ed-Dımaşkî (ö. 240/855) ve daha başkalarından[45] rivâyet ettiği zikredilmiştir.[46]

Ebû Zür'a'nın hocalarıyla münasebeti sadece haber/hadis almak şeklinde olmamış, onlara gerek rivâyetler gerekse râviler hakkında çeşitli sorular sormuştur. Yahyâ b. Maîn'e Muhammed b. İshâk'ın (ö. 151/768) hüccet olup olmadığı ve Evzâî'nin (ö. 157/774) ihtilaf edilen hadisleriyle ilgili soruları, yine Ahmed b. Hanbel'e yönelttiği farklı meseleleri bu bağlamda zikredebiliriz.[47] Burada değinmemiz gereken bir mesele de Ebû Zür'a'nın mezhebidir. Bilindiği üzere Hanbelî tabakât müellifleri, Ahmed b. Hanbel'in meclisine katılan ve onunla oturup kalkan herkesi Hanbelî olarak saymaktadır. Ebû Zür'a da Ahmed b. Hanbel'in meclislerine katıldığından pek çok tabakât müellifi tarafından Hanbelî sayılmış, hatta onun Hanbelî olduğunu söyleyen ilk kişi de öğrencisi Ebû Bekr el-Hallâl olmuştur.[48] Çağdaş araştırmacılardan et-Türkî de Ebû Bekr el-Hallâl'ın rivâyetine dayanarak Ebû Zür'a'nın Ahmed b. Hanbel'in ashabından olduğunu ve hatta Ebû Zür'a'nın *Mesâilu Ahmed b. Hanbel* isimli eseri rivâyet ettiğini zikretmiştir.[49] Ebû

---

[39] Zehebî, *Siyeru aʿlâmi'n-nübelâ*, 13/311; a.mlf., *el-Kâşif fî ma'rifeti men lehû rivâye fi'l-Kütübi's-sitte*, thk. Muhammed Avvâme, Ahmed Muhammed Nemir Hatîb (Cidde: Dâru'l-Kible li's-Sekâfeti'l-İslâmiyye, 1992), 638; a.mlf., *Teẕkiretü'l-ḥuffâẓ*, 624; İbn Hacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb*, 6/236; Bedreddîn Aynî, *Meġāni'l-aḫyâr*, 2/201.

[40] İbn Ebû Ya'lâ, *Ṭabaḳātü'l-Ḥanâbile*, 1/205.

[41] Sem'ânî, *el-Ensâb*, 13/114.

[42] İbn Asâkir, *Târîḫu Dımaşḳ*, 35/141; Cemmâîlî, *el-Kemâl*, 6/467; İbn Manzûr, *Muḫtaṣaru Târîḫi Dımaşḳ*, 14/312; Bedreddîn Aynî, *Meġāni'l-aḫyâr*, 2/201; İbn Abdülhâdî, *Ṭabaḳātü ʿulemâʾi'l-ḥadîs*, 2/328.

[43] Ebu'l-Ferec Abdurrahmân b. Ali b. Muhammed b. Ali b. el-Cevzî el-Bağdâdî İbnü'l-Cevzî, *Menâḳıbü'l-İmâm Aḥmed b. Ḥanbel*, thk. Abdullâh b. Abdulmuhsin et-Türkî (Kahire: Dâru Hicr, 1988), 132.

[44] Zehebî, *Teẕkiretü'l-ḥuffâẓ*, 2/624-625; Ebü'l-Fazl Ahmed b. Alî b. Muhammed b. Ahmed b. Hacer el-Askalânî, *Taḳrîbü't-Tehẕîb*, thk. Muhammed Avvâme (Halep: Dâru'l-Raşîd, 1991), 347; Ebü'l-Fazl Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî eş-Şâfiî es-Suyûtî, *Ṭabaḳātü'l-ḥuffâẓ*, thk. Heyet (Lübnan: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1983), 79.

[45] Bk. İbn Mende, *Fetḥü'l-bâb fi'l-künâ ve'l-elḳāb*, 337; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerḥ ve't-taʿdîl*, 5/627; İbn Abdülber, *el-İstiġnâʾ*, 2/644; Ebû Abdillâh Şihâbuddîn Yâkūt b. Abdullâh el-Hamevî, *Muʿcemü'l-büldân* (Beyrut: Dâru Sâdır, 1977), 2/470; İbn Abdülhâdî, *Ṭabaḳātü ʿulemâʾi'l-ḥadîs*, 2/382; Cemmâîlî, *el-Kemâl*, 6/465; Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 17/301-303; Zehebî, *Târîḫu'l-İslâm*, 6/772; a.mlf., *Siyeru aʿlâmi'n-nübelâ*, 13/312; a.mlf., *Teẕkiretü'l-ḥuffâẓ*, 624; İbn Hacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb*, 6/236-237; Bedreddîn Aynî, *Meġāni'l-aḫyâr*, 2/201; Ebu'l-Felâh Abdulhay b. Ahmed b. Muhammed el-Hanbelî İbnü'l-İmâd, *Şeẕerâtü'ẕ-ẕeheb fî aḫbâri men ẕeheb*, thk. Abdulkâdir el-Arnavûd, Mahmûd el-Arnavûd (Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1986), 1/27; Sem'ânî, *el-Ensâb*, 13/114; Ebû Ya'lâ el-Halîlî, *el-İrşâd*, 2/483; İbn Asâkir, *Târîḫu Dımaşḳ*, 35/141.

[46] Kucânî'ye göre Ebû Zür'a yaklaşık 150 hocasından rivâyette bulunmuştur. Bunların isimleri ve rivâyet sayıları için bk. Kûcânî, "Mukaddimetü't-tahkîk", 751-800.

[47] İbn Adî, *el-Kâmil fi ḍuʿafâʾi'r-ricâl*, 7/258, 4/269, 413.

[48] Kûcânî, "Mukaddimetü't-tahkîk", 42.

[49] Abdullâh b. Abdilmuhsin b. Abdürrahmân et-Türkî, *el-Mezhebu'l-Hanbelî -dirâsetu fî târîhihi ve simâtihi ve eşheru e'lâmihi ve muellefâtihi-* (Riyad: Dâru Alemi'l-Kutub, 2002), 2/15.

Zür'a, Ahmed b. Hanbel'den akaid, hadis, fıkıh ve diğer alanlarda çok sayıda mesâil nakletmiştir.[50] Gerçekten de Ebû Zür'a nezdinde Ahmed b. Hanbel'in görüş ve açıklamalarının ayrı bir yeri vardır. Örneğin müteşâbihle ilgili kendisine yöneltilen bir soruya Ahmed b. Hanbel üzerinden cevap vermesi ve görüşünü öğrenince onun ne kadar isabetli olduğunu "gökyüzünden avına hamle yağan doğan"a benzeterek anlatmıştır.[51] İbn Kesîr (ö. 774/1373) ise Ebû Zür'a'nın Mâlikî mezhebine mensup olduğunu zikretmiş, Judd ise Ebû Zür'a'nın hocaları arasında çok sayıda el-Evzâî'nin takipçisi bulunduğunu tespit etmiş,[52] dolayısıyla Evzâiyye mezhebi ihtimalinin göz ardı edilmemesine işaret etmiştir. Nitekim III. ve IV. asırlarda Dımaşk bölgesinde Evzâiyye mezhebi hâkimdir.[53] Netice itibariyle Ebu Zür'a'nın Evzâiyye mezhebine mensubiyeti kuvvetle muhtemeldir.

2.4. Râvileri

Ebû Zür'a ed-Dımaşkî'den Abdân b. Ahmed el-Ahvâzî (ö. 306/918), İbnu Bintü'l-Adebbes (ö. 347/958), Ebû Arûbe el-Harrânî (ö. 318/931), Ebû Bekr el-Hallâl, Ebû Bekr el-Esedî (ö. 286/899), Ebû Ca'fer el-Tahâvî (ö. 321/933), Ebû Hâtim er-Râzî (ö. 277/980), İbn Ebû Hâtim (ö. 327/938), Ebû Zür'a er-Râzî (ö. 264/878), Ebu'l-AbbâsEsam (ö. 346/957), Yahyâ b. Muhammed b. Sâid (ö. 318/930) ve başkaları rivâyet etmiştir.[54]

Ebû Ya'lâ el-Halîlî (ö. 446/1055), Ebû Zur'a'dan nakilde bulunan son râvinin *Mu'cem*'leriyle meşhur Ebü'l-Kâsım et-Taberânî (ö. 360/971) olduğunu kaydetmiştir.[55]

Hatîbu'l-Bağdâdî'ye göre el-Kâdî en-Nâsîbî lakabıyla meşhur Muhammed b. Osman, Ebû Zür'a'nın gözde öğrencisiydi. el-Kâdî'nin Ebû Zür'a'nın *et-Târîh*'ini okuttuğunu zikreden Hatîbu'l-Bağdâdî, Ebû Bekr el-Burkânî'nin el-Kâdî'den, kendisinin de Ebû Bekr'den söz konusu eserin icazetini aldığını belirtmiştir.[56]

2.5. Eserleri

Hayatı hakkında bilgi veren kaynaklar, Ebû Zür'a'nın eserlerini zikrederken bazı çalışmalarının kendisinden önce benzeri bulunmadığını ifade etmektedirler. Mesela öğrencisi Ebû Bekr Hallâl, Ebu Zür'a'nın Şam bölgesi hadislerine dair benzeri olmayan bir tasnif yaptığını ve ayrıca bir kitap cemettiğini söylemiştir. Kûcânî, Ebû Zür'a'ya atfedilen eser isimlerini bir araya getirmiş ve kaynaklarda yirmi beş kitabın zikredildiğini tespit etmiştir.[57] Fakat bunların hepsinin müstakil, birbirinden bağımsız eserler olarak düşünülmemesi gerektiği kanaatindeyiz. Diğer bir deyişle Ebû Zür'a'nın yazdığı bir veya birkaç eserin bölümler şeklinde ayrı ayrı rivâyet edilmesinden ve bunların daha sonraları eser adı zannedilmesinden dolayı kitaplarının sayısı fazla görünmektedir. Nitekim İbn Abdülber "Ebû Zür'a ed-Dımaşkî, *fî bâbu'l-ihve min târîhihi*'de zikretti…" şeklinde eser ve bölümün ismini zikrederken, İbn Asâkir'in "Ebû Zür'a ed-Dımaşkî, *fî kitâbu'l-ihve ve'l-ehevât*" şeklinde yalnızca bölümün adı tespiti, Ebû

[50] Hamdî b. Abdillâh b. Saîd Âl-i Mansûr, "Mesâiulu Ebî Zür'a ed-Dımaşkî el-Fıkhıyye li'l-İmâm Ahmed -Cem'an ve Dirâseten-", *Mecelletü Külliyyeti'ş-Şerîa ve'l-Kânûn* 22/6 (2020), 5892. Fıhkı mesâillerin sayısı 8 tane olup bunları 2 dışındakiler Hanbelî mezhebinin görüşüyle muvafıktır.

[51] İbn Ebû Ya'lâ, *Ṭabaḳātü'l-Ḥanâbile*, 1/84-85.

[52] Steven C. Judd, "Abū Zurʿa al-Dimashqī", *Encyclopaedia of Islam (3rd edition)*, ed. Kate Fleet vd. (Leiden: Brill Pub., 2007), 7(2)/65.

[53] Zehebî, *Teẕkiretü'l-ḥuffâẓ*, 1/182; Muhammed Latif Altun, *Aile Hukuku Özelinde Hanefi ve Evzâî Mezheplerinin Mukayesesi* (Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018), 21-22.

[54] İbn Mende, *Fetḥü'l-bâb fi'l-künâ ve'l-elḳāb*, 337; İbn Abdülber, *el-İstiġnâʾ*, 2/644; Yâkūt el-Hamevî, *Muʿcemü'l-büldân*, 2/470; İbn Abdülhâdî, *Ṭabaḳātü ʿulemâʾi'l-ḥadîs*, 2/382; Mizzî, *Tehẕîbü'l-Kemâl*, 17/303-304; Zehebî, *Târîḫu'l-İslâm*, 6/772; a.mlf., *Teẕkiretü'l-ḥuffâẓ*, 624; a.mlf., *Siyeru aʿlâmi'n-nübelâ*, 13/312; Salâhaddîn Halîl b. Aybeg b. Abdullâh es-Safedî, *el-Vâfi bi'l-vefeyât*, thk. Ahmed el-Arnavûd, Türkî Mustafa (Beyrut: Dâru İhyaü't-Türâs, 2000), 18/124; İbn Hacer, *Tehẕîbü't-Tehẕîb*, 6/236-237; Bedreddîn Aynî, *Meġāni'l-aḫyâr*, 2/201; İbnü'l-İmâd, *Şeẕerâtü'ẕ-ẕeheb*, 1/27-28; İbn Asâkir, *Târîḫu Dımaşk*, 35/142; Cemmâîlî, *el-Kemâl*, 6/466; Ebû Ya'lâ el-Halîlî, *el-İrşâd*, 2/483; Sem'ânî, *el-Ensâb*, 13/114.

[55] Ebû Ya'lâ el-Halîlî, *el-İrşâd*, 2/482-483.

[56] Hatîb el-Bağdâdî, *Târîḫu Baġdâd*, 4/82.

[57] Eserleri hakkında detaylı bilgi için bk. Kûcânî, "Mukaddimetü't-tahkîk", 48-51.

Zür'a'ya *Kitâbu'l-İhve ve'l-ehevât* isimli bir eser atfedilmesiyle sonuçlanmıştır.[58] Ebû Zür'a'nın günümüze yalnızca *et-Târîh* ve *el-Fevâidu'l-mu'allel*[59] isimli eserleri ulaşmıştır.

et-Târîh[60] adlı eserin yazması, günümüze on cüzden müteşekkil tek bir nüshasıyla ulaşmış olup Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Fâtih/04210) kayıtlıdır. Her cüzünün başında eserin râvisi Ebü'l-Meymûn Abdurrahmân b. Abdullâh b. Ömer b. Râşid'in ismi zikredilmiştir. İlk cüz hariç diğerlerini Ebü'l-Meymûn'dan Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Osman b. Ebî Nasr rivâyet etmiştir. İlk cüzü ise Ebû Muhammed b. Abdullâh b. Muhammed b. Saîd el-Bezzâr, el-Bezzâz'dan da Ebû Muhammed Abdülazîz b. Ahmed et-Temîmî el-Kettânî el-Sûfî nakletmiştir. Bu cüz, kalanlardan pek çok noktada ayrışmaktadır. Nitekim bu bölümde konu bütünlüğünün mevcut olduğu, nispeten kronolojinin takip edildiği, konu geçişlerinde başlıklara yer verildiği görülmektedir. Eserin muhtevasında ve kaynaklarda bu farklılaşmanın sebebine dair bir bilgiye ulaşamamakla birlikte bu durum ilk cüzün râvisi, hakkında kaynaklarda bilgi bulamadığımız el-Bezzâz veyahut el-Kettânî'den kaynaklı olabilir. Zira klasik dönemde râvinin naklettiği nüsha üzerinde tasarrufta bulunmakta kimse bir beis görmemekteydi. Ancak bu durum Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Osman b. Ebî Nasr'ın eksik olan ilk cüzü veyahut el-Bezzâz'ın kalan cüzleri ortaya çıkmadığı sürece zayıf bir ihtimal olarak kalacaktır.

3. Ebû Zür'a'nın Siyer Müellifi Olduğu İddiası

Döneminin Arapça yazma eserler literatürünün en kapsamlısını hazırlayan Carl Brockelmann, *Târîhu'l-edebi'l-Arabî* ismiyle Arapçaya çevrilen *Geschichte der arabischen Litteratur (GAL)* eserinde Ebû Zür'a ed-Dımaşkî'ye "Tarih" başlığı altındaki "Sîretu Râsûlillah" bölümünde siyer-meğâzî müellifleri arasında yer vermiş ve Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Fatih/04210) *Sîretu Resûlillâh ve Târîhu'l-Hulefâi'r-Râşidîn* isimli bir eserinin olduğunu iddia etmiştir.[61] Brockelmann'ı takip eden Fuad Sezgin (ö. 2018) de Ebû Zür'a'yı Abbâsîler Devri Siyer-i Nebî müellifleri bahsinde kaydetmiş, eserin Hz. Peygamber'in ve ilk halifelerin hayatını içerdiğini zikretmiştir. Bununla beraber eser adını *et-Târîh* olarak tashih etmiştir.[62] *Diyanet İslâm Ansiklopedisi* Ebû Zür'a ed-Dımaşkî maddesi yazarı Yaşar Kandemir (d. 1939) de bu eserde Hz. Peygamber ile Hulefâ-yi Râşidîn'in hayatının zikredildiğini kaydetmiş, eserin ismi konusunda ise şu şekilde itiraz etmiştir: "*Brockelmann'ın, Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Fâtih/04210) onun Sîretu Resûlillâh ve Târîhu'l-Hulefâi'r-Râşidîn adlı bir kitabının bulunduğunu söylemesi bir zühul eseridir, zira bu kitap Ebû Zür'a'nın et-Târîh'inden ibarettir*."[63] Zâhid el-Kevserî (ö. 1952) ve Nâsirüddîn el-Elbânî (ö. 1999) ise bu eserden *Târîhu Dımaşk* olarak bahsetmişlerdir.[64]

Konumuzla doğrudan ilişkisinden dolayı ilk olarak Brockelmann'ın eser ismiyle ilgili iddiası üzerinde durmamız gerekmektedir. Ebû Zür'a'nın söz konusu eserinin yazma nüshasını incelediğimizde müstensihin eserin adını açıkça belirtmediğini ve ferağ kaydını düşmediğini görmekteyiz. Yalnızca her cüzün başında "el-evvel mine't-târîh", "es-sânî mine't-târîh" şeklinde birden ona kadar devam eden başlıklar bulunmaktadır.[65] Burada şu hususu belirtmemiz gerekir ki, fihrist hazırlayan araştırmacılar, yazmaların üzerinde eser adı bulunmadığı durumlarda, metnin muhtevasını esas alarak başlıklandırma yoluna gitmektedirler.[66] Brockelmann'ın da burada bu yöntemi tercih ettiği kanaatindeyiz. Dolayısıyla eserin ismi konusunda söz konusu olan husus, bir hata yahut zühulden ziyade bilinçli bir tercih olarak değerlendirilmelidir. Buna göre her cüzün başındaki kayıtları bölüm adı, *et-Târîh*'i de eserin asıl isminin

[58] Ebû Ömer Yûsuf b. Abdullâh b. Muhammed b. Abdülberr en-Nemerî, *el-İstîʿâb fî maʿrifeti'l-aṣḥâb*, thk. Alî Muhammed el-Bicâvî (Beyrut: Dâru'l-Cîl, 1992), 2/550; İbn Asâkir, *Târîḫu Dımaşk*, 12/305. Ayrıca bk. Kûcânî, "Mukaddimetü't-tahkîk", 65-66.

[59] Receb b. Abdulmaksûd'un tahkikiyle Kuveyt'te 2020 senesinde yayınlamıştır.

[60] Bu eser üzerine ilk çalışma, Şükrullah b. Ni'metullah el- Kûcânî tarafından 1972 yılında Bağdat Üniversitesinde yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır. Kûcânî çalışmasında müellifin hayatı ve eserleri hakkında kapsamlı bir mukaddime hazırlamış ve akabinde *et-Târîh* eserinin tahkikini yapmıştır. Dönemin şartları düşünüldüğünde yazarın çalışmasını büyük emekler vererek hazırladığını ve kıymetli bilgilere ulaştığını söylemeliyiz.

[61] Brockelmann, *Târîhu'l-edebi'l-Arabî*, 3/21.

[62] Sezgin, *Arap-İslâm Bilimleri Tarihi*, 1/345.

[63] M. Yaşar Kandemir, "Ebû Zür'a ed-Dımaşkî", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 10/273.

[64] Kûcânî, "Mukaddimetü't-tahkîk", 97-98.

[65] Ebû Zür'a Abdurrahmân b. Amr b. Abdillâh b. Safvân en-Nasrî ed-Dımaşkî, *et-Târîh bi-rivâyeti Ebi'l-Meymûn b. Râşid* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 04210).

[66] Harun Bekiroğlu, "Yazma Eserlerden Kodikoloji'ye: Tahkike Giriş", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 23/2 (Aralık 2019), 871.

bir kısaltması olarak düşündüğünden Brockelmann sade ve daha kapsamlı bir isimlendirme yapmıştır. Ve yazma nüshanın ilk varağındaki kırmızı mürekkeple yazılı "zikru Mevlidi'n-Nebî, "fî ikâmeti'n-Nebî bi Mekke ve meb'asihî", "zikru vefât'in-Nebî ve sinnihi" başlıkları da onun bu çıkarımına ziyadesiyle yardımcı olmuştur.[67] Bu nedenle Ebû Zür'a'ya ait *Sîretu Resûlillâh ve Târîhu'l-Hulefâi'r-Râşidîn* isimli bir eserden bahsetmek yerine bu konuları ihtiva eden bir eserinin olduğunu söylemek, Brockelmann'ın kaydını da muhtevaya dönük bir adlandırma olarak anlamak daha isabetli olacaktır. Binaenaleyh Borcelmann içerik itibariyle doğru bir isimlendirme yapsa da bu nihai anlamda Ebu Zür'a'nın eserinin adı değildir. Nitekim kaynaklarda Ebû Zür'a'ya ait bu isimli bir eserden bahsedilmemektedir. Süleymaniye Kütüphanesi'ne kayıtlı kitabın esas adı ise Sezgin ve Kûcânî'nin de ifade ettiği gibi *et-Târîh* olmalıdır. "el-evvel mine't-târîh" ve "es-sânî mine't-târîh" şeklindeki cüz adlandırmaları da bu hususu teyit etmektedir.

Brockelmann'ın Ebû Zür'a'yı siyer-megāzî müellifleri arasında bahsetmesi ise üzerinde durmamız gereken bir diğer meseledir. Bunun için hususen siyere müteallik haberlerini inceleyeceğiz. Ebû Zür'a eserinin girişinde sırasıyla Hz. Peygamber'in doğum yılı,[68] amcasıyla Hilfü'l-Mutayyebîn'e katılması,[69] Abdülmuttalib'in Kâbe'de torunu için duası,[70] Hz. Peygamber'in Mekke'de ikamet süresi,[71] nübüvvet geldiğinde yaşı,[72] Mekke ve Medine'de ikamet süresi,[73] Hz. Peygamber, Ebû Bekr ve Ömer'in vefat yaşları,[74] Hz. Peygamber'in vefat zamanı ve defni,[75] ağaran saçları ve sayısı,[76] Hz. Peygamber'in cenazesini yıkayan ve defnedenler,[77] kabrine kırmızı kadife konulması,[78] nesebi,[79] Ebû Tâlib ve Abdülmuttalib'in isimleri,[80] Hâşim ve Abdümenâf'ın isimleri,[81] Kusay'ın ismi,[82] Hz. Peygamber'in şemâili,[83] Hz. Peygamber'in ilk gazvesi,[84] Bedir Savaşı'nın tarihi,[85] Bedir Savaşı'na katılanların sayısı,[86] Hz. Peygamber'in diğer bazı savaşlarının tarihi,[87] Mekke'nin fetih tarihi[88] ve Mekke'ye doğru hareket tarihi[89] konularını içeren toplamda kırk iki rivâyeti senedleriyle birlikte nakletmiştir. Bu rivâyetlere örnek olarak sadece birkaç haber zikredeceğiz:

> "İbn Abbâs: Hz. Peygamber, Fil yılında doğdu."[90]
>
> "Hz. Âişe: Hz. Peygamber 63 yaşında vefat etti."[91]
>
> "Enes b. Mâlik: Hz. Peygamber'in saçları kulaklarının yarısına gelecek kadar uzundu."[92]

[67] Ebû Zür'a ed-Dımaşkî, *et-Târîh bi-rivâyeti Ebi'l-Meymûn b. Râşid* (Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 04210).
[68] Ebû Zür'a ed-Dımaşkî, *Târîhu Ebî Zür'a ed-Dımaşkî*, 7-8.
[69] Ebû Zür'a ed-Dımaşkî, *Târîhu Ebî Zür'a ed-Dımaşkî*, 8.
[70] Ebû Zür'a ed-Dımaşkî, *Târîhu Ebî Zür'a ed-Dımaşkî*, 8-9.
[71] Ebû Zür'a ed-Dımaşkî, *Târîhu Ebî Zür'a ed-Dımaşkî*, 9-10.
[72] Ebû Zür'a ed-Dımaşkî, *Târîhu Ebî Zür'a ed-Dımaşkî*, 11.
[73] Ebû Zür'a ed-Dımaşkî, *Târîhu Ebî Zür'a ed-Dımaşkî*, 11-13.
[74] Ebû Zür'a ed-Dımaşkî, *Târîhu Ebî Zür'a ed-Dımaşkî*, 13-14.
[75] Ebû Zür'a ed-Dımaşkî, *Târîhu Ebî Zür'a ed-Dımaşkî*, 14-17.
[76] Ebû Zür'a ed-Dımaşkî, *Târîhu Ebî Zür'a ed-Dımaşkî*, 17-20
[77] Ebû Zür'a ed-Dımaşkî, *Târîhu Ebî Zür'a ed-Dımaşkî*, 20-21.
[78] Ebû Zür'a ed-Dımaşkî, *Târîhu Ebî Zür'a ed-Dımaşkî*, 21-22.
[79] Ebû Zür'a ed-Dımaşkî, *Târîhu Ebî Zür'a ed-Dımaşkî*, 22.
[80] Ebû Zür'a ed-Dımaşkî, *Târîhu Ebî Zür'a ed-Dımaşkî*, 23.
[81] Ebû Zür'a ed-Dımaşkî, *Târîhu Ebî Zür'a ed-Dımaşkî*, 23.
[82] Ebû Zür'a ed-Dımaşkî, *Târîhu Ebî Zür'a ed-Dımaşkî*, 23.
[83] Ebû Zür'a ed-Dımaşkî, *Târîhu Ebî Zür'a ed-Dımaşkî*, 23-25.
[84] Ebû Zür'a ed-Dımaşkî, *Târîhu Ebî Zür'a ed-Dımaşkî*, 25.
[85] Ebû Zür'a ed-Dımaşkî, *Târîhu Ebî Zür'a ed-Dımaşkî*, 26-27.
[86] Ebû Zür'a ed-Dımaşkî, *Târîhu Ebî Zür'a ed-Dımaşkî*, 27.
[87] Ebû Zür'a ed-Dımaşkî, *Târîhu Ebî Zür'a ed-Dımaşkî*, 28.
[88] Ebû Kur'a ed-Dımaşkî, *Târîhu Ebî Zür'a ed-Dımaşkî*, 28.
[89] Ebû Zür'a ed-Dımaşkî, *Târîhu Ebî Zür'a ed-Dımaşkî*, 29.
[90] Ebû Zür'a ed-Dımaşkî, *Târîhu Ebî Zür'a ed-Dımaşkî*, 8.
[91] Ebû Zür'a ed-Dımaşkî, *Târîhu Ebî Zür'a ed-Dımaşkî*, 14.
[92] Ebû Zür'a ed-Dımaşkî, *Târîhu Ebî Zür'a ed-Dımaşkî*, 25.

> "Abdurrahmân b. İbrâhîm'e "Huneyn Gazvesi hangi sene meydana geldi?" diye sordum. Bana "Sekizinci sene" cevabını verince bu kez "Tebük Gazvesi'nin hangi yıl olduğunu" sordum. "Onuncu yıl" dedi."[93]

Söz konusu kırk iki haberde kendisine bir rivâyette Abbâs b. Velîd b. Mezyed, Abdullâh b. Ca'fer er-Rıkkî, Ahmed b. Şeyyûyeh, Alî b. Ayyâş, Ebû Bekr b. Ebî Şeybe, Hakem b. Nâfi', İsmâîl b. Ebî Üveys, Muhammed b. Ebî Ömer, Yahyâ b. Yûsuf ez-Zimmî; iki rivâyette Abdullâh b. Sâlih, Abdurrahmân b. İbrâhîm, Saîd b. Mansûr, Saîd b. Süleymân, Ubeyd b. Hibbân, Ubeydullah b. Ömer, Yahyâ b. Maîn; üç rivâyette Ebû Mushir Abdüla'lâ b. Mushir, Ahmed b. Hanbel, Ahmed b. Sâlih; dört rivâyette Yahyâ b. Sâlih; sekiz rivâyette Ebû Nuaym Fazl b. Dükeyn kaynaklık etmiştir.

Görüldüğü üzere *et-Târîh*'teki bu rivâyetler, Hz. Peygamber'in hayatıyla ilgili olmakla beraber esas itibariyle hadiselerin vuku zamanlarına ilişkin haberler ile Hz. Peygamber'in şemâiline taalluk etmektedir. Ebû Zür'a burada hâdiseleri, selefin ve döneminin siyer eserlerinde gördüğümüz kronolojik ve sebep-sonuç ilişkisi bağlamında anlatmamış, olayların mahiyeti üzerinde durmamıştır. Daha ziyade muhaddislerin "bağlamından kopuk rivâyet" şeklindeki usulünü[94] kullanarak sınırlı sayıdaki konulara dair birkaç rivâyeti bir araya getirmiştir. Diğer bir deyişle bu kısmın, düzenli ve sistematik bir siyer metni olduğunu söylemek zordur. Ayrıca ilk veya kendi dönemindeki siyer eserlerinden kaynak ve metot bakımından istifade etmemiştir.

Kaynakları açısından incelediğinde ise hocalarının, muhaddisler arasında şöhret bulmuş ve neredeyse tamamı sahih hadis kaynaklarında rivâyetleri bulunan kişiler olduğu görülür. Bununla beraber bazı hocaları kanalıyla İbn Şihâb ez-Zührî (ö. 124/742) ve Urve b. Zübeyr'in (ö. 94/713) rivâyetlerine ulaşmıştır. Söz konusu rivâyetlerin oldukça kısa oluşunun Ebû Zür'a'nın tercihinde etkin olduğu kanaatindeyiz.

Ebû Zür'a, bu bölümünde İbn İshâk, İbn Hişâm (ö. 218/833), Vâkıdî (ö. 207/823), İbn Sa'd (ö. 230/845) gibi diğer erken dönem siyer müelliflerinden rivâyet nakletmemiştir. Eserinin ilerleyen bölümünde diğerleri hakkında olmasa da İbn İshâk'ı öven ve Mâlik b. Enes'e karşı savunan ifadeler nakletmesi,[95] Hz. Peygamber'le ilgili haberlerde İbn İshâk'a başvurmamasının kasıtlı olmadığını göstermektedir. Hatta kaynaklar onun siyeri İbn İshâk'ın talebesi Ahmed b. Hâlid el-Vehbî'den dinlediğini zikretmişlerdir. Nitekim eserin farklı yerlerinde Ahmed b. Hâlid kaynaklı rivâyetlerini görmek mümkündür.[96] Ayrıca onun İbn İshâk'a daha pek çok kaynağı vasıtasıyla ulaştığı görülse de söz konusu rivayetlerin az bir kısmı siyere müteallikti r. Kahir ekseriyeti ise İbn İshâk'ın İslâm Tarihi, hadis ve ricâle dair rivâyetleridir. Bütün bunlardan hareketle *et-Târîh*'deki bu az sayıdaki haberlere dayanarak Brockelmann'ın Ebû Zûr'a'yı III. asır siyer-megāzî müellifi kabul etmesinin bir hata olduğunu, eserin içeriğinden hareketle yaptığı isimlendirmenin kendisini yanılttığını ifade etmeliyiz.

Son olarak eklemeliyiz ki Brockelmann'ın Ebû Zür'a'nın *et-Târîh* adlı eserini bir siyer metni olduğu iddiasını tetkike tabi tutmaksızın ve hiçbir kuşku duymaksızın kabul eden birçok araştırmacı, Ebû Zür'a ve eseri hakkında ilginç değerlendirmeler yapmışlardır. Mesela Kûcânî eserin metodu ile ilgili olarak özellikle bir konudaki farklı rivâyetleri verirken tespit ve takip etmenin çok zor olduğunu söylemektedir.[97] Akyürek ise bilinen tarih yazımının dışına çıkılarak yazılmış önemli bir eser olarak takdim etmiştir.[98] Yine çağdaş araştırmacılardan Kehhâle (ö. 1987) ve Şâkir (ö. 1997), Ebû Zür'a'yı bir müverrih, tarihçi olarak değerlendirmiş ve hatta Şâkir, onu tarih yazıcılığının ilk merhalesinin Şam Medresesindeki son mümessili olarak görmenin mümkün olduğunu ileri sürmüştür.[99]

---

[93] Ebû Zür'a ed-Dımaşkî, *Târîhu Ebî Zür'a ed-Dımaşkî*, 28.

[94] Detaylı bilgi için bk. Bünyamin Erul, "Sîret ve Tarih Kitaplarının Hadis İlmi ile İlgisi", *Asr-ı Saâdet Dünyası (1) Bir Bilim Olarak Siyer ve Kaynakları*, ed. Adnan Demircan (İstanbul: Siyer Yayınları, 2014), 164, 166; Ramazan Topal, *Siyer-Hadis İlişkisi Ahmed b. Hanbel'in Müsned'i Özelinde*, ed. Mahmut Demir (İstanbul: Siyer Yayınları, 2022), 422-437.

[95] İbn İshâk'ın Mâlik b. Enes'le arasındaki mesele için bk. Öz, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, 229-231.

[96] Ebû Zür'a ed-Dımaşkî, *Târîhu Ebî Zür'a ed-Dımaşkî*, 277, 278, 282.

[97] Kûcânî, "Mukaddimetü't-tahkîk", 13-15.

[98] Yakup Akyürek, *Siyer Edebiyatı* (İstanbul: Siyer Yayınları, 2023), 88.

[99] Mustafa Şâkir, *et-Târîhu'l-Arabî ve'l-müerrihîn* (Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1983), 1/132; Ömer Rıza el-Kehhâle, *Muʿcemü'l-müʾellifîn* (Beyrut: Mektebetü'l-Müsennâ, ts.), 5/163.

Ebû Zûr'a ed-Dımaşkî'nın siyer müellifi veya İslâm tarihçisi kabul edilmemesi yeni bir soruyu gündeme getirmektedir: Ebû Zür'a ed-Dımaşkî'nin gerek kendisi gerekse eseri hangi literatür içerisinde değerlendirilmelidir? Bu sorunun cevabını müellifin yukarıda zikrettiğimiz hayat hikayesinde ve sonraki dönem kaynaklarda bulabiliriz. Şöyle ki müellifin küçük yaştan itibaren ilgi alanının hadis olduğu, muhaddislerle vakit geçirdiğine işaret etmiştik. Bu bilgileri Şam muhaddisi, Dımaşk muhaddisi ifadeleriyle beraber düşündüğümüzde esasında bunlar Ebû Zür'a'nın bir muhaddis olarak kabulü için yeterlidir. Eserini ise muhtevasını bütün olarak göz önünde tuttuğumuzda bir muhaddisin tarihi diğer bir deyişle hadis râvilerinin hayatını ve güvenilirlik derecelerini anlatan ricâl kitaplarından biri olarak kabulü daha sağlıklı olacaktır. Örneğin Ebû Zür'a, râvilerin ölüm tarihlerinin yanı sıra katıldığı cenazeleri zikretmeye ayrı bir ehemmiyet vermiştir: "207 senesinde Zeyd b. Yahya b. Ubeyd'nın akşam namazı sonrası Bâbu's-Sagîr'deki cenazesine katıldım"[100]; "Muhammed b. Bekkâr b. Bilâl al-Âmilî ed-Dımaşkî 216 yılı hac dönüşünde vefat etti. Ben de cenazesine katıldım"[101]; "213 senesinde Abdulvehhâb b. Saîd es-Sulemî el-Müftî'nin cenazesine katıldım"[102]; "215 yılı Şevvâl ayında Muhammed b. Mübârek es-Sûrî'nin cenazesine Dımaşk'te katıldım. Cenaze namazını Ebû Mushir kıldırdı ve onu hayırla yad etti."[103] Bu bilgiler ricâl ve tabakât eserleri dışındaki tarih eserlerinde yaygın değildir. Yine likâ' meselesi üzerine tartışmalarının yoğun olduğu bu dönemde Ebû Zür'a'nın sık sık görüştüğü ve yetiştiği âlimleri kaydetme arzusu taşıdığını görmekteyiz: "212 senesinde Muhammed b. Yûsuf el-Firyâbî'nin vefat ettiği haberi bize ulaştı. Ben ona yetiştim"[104]; "Mervân b. Muhammad 147 senesinde doğdu. Sultan [Abdullâh b. Tâhir]'in [Dımaşk'a] giriş yaptığı 210 senesinde vefat etti. Ben ona yetiştim"[105] şeklindeki kayıtlar buna misal teşkil etmektedir.

Ebû Zür'a'nın ricâl sahasındaki bu bilgilerine, sonraki muhaddisler ayrı bir ehemmiyet vermiştir. Mesela Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Ebî Zür'a*'yı bir talebenin râvilerin ahvallerine dair incelemesi gereken muhaddis tarihleri arasında saymıştır.[106] İbn Hibbân da *es-Sikât* ile *el-Mecrûhîn* adlı eserlerinde onun ricâlle ilgili görüşlerine ve rivâyetlerine yer vermiş, sonraki müellifler de ricâl bilgisi konusunda Ebû Zür'a'nın nakillerinden çokça istifade etmiştir. İbn Şâhîn (ö. 385/995), Yahyâ b. Maîn ile Ahmed b. Hanbel'in arasındaki yaş farkı konusunda Ebû Zür'a'dan şu rivâyeti nakletmiştir: "214 senesinde Ebû Mushir'i Yahya b. Maîn'e yaşını sorarken işittim. Yahya: '65 yaşındayım' dedim. Bunun üzerine 'Sen mi yoksa Ahmed b. Hanbel mi büyük?' diye sordum. Yahya: 'Ben' cevabını verdi."[107]

4. Sonuç

Ebû Zür'a ed-Dımaşkî künyesiyle meşhur Abdurrahmân b. Amr, hicrî III. asırda Dımaşk'ta yaşamış bir muhaddistir. Bununla beraber siyasî ve sosyal hadiselerden uzak bir hayat sürmemiştir. Abbasî devletiyle sağlıklı bir ilişki kuramayan Ebû Zür'a zaman zaman muhalefete destek vermiştir.

Brockelmann, Ebû Zür'a'nın Süleymaniye Kütüphanesi'nde bir siyer eseri olduğunu iddia etmiş ve bundan sebeple onu siyer müellifleri arasında zikretmiştir. Onun bu iddiası, müteakip birçok araştırmacı tarafından da herhangi bir tetkike tabi tutulmaksızın tekrar edilmiş; bu kabule dayanılarak da ilgili müellifin ve eserinin ilmî konumu ile tasnifi belirlenmiştir.

---

[100] Ebû Zür'a ed-Dımaşkî, *Târîhu Ebî Zür'a ed-Dımaşkî*, 106.

[101] Ebû Zür'a ed-Dımaşkî, *Târîhu Ebî Zür'a ed-Dımaşkî*, 373.

[102] Ebû Zür'a ed-Dımaşkî, *Târîhu Ebî Zür'a ed-Dımaşkî*, 373.

[103] Ebû Zür'a ed-Dımaşkî, *Târîhu Ebî Zür'a ed-Dımaşkî*, 373-374. Diğerleri için bk. *Târîhu Ebî Zür'a ed-Dımaşkî*, 104, 105; Rabaî, *Târîḫu mevlidi'l-ʿulemâʾ ve vefeyâtihim*, 2/461, 473, 480, 482; İbn Abdülhâdî, *Ṭabaḳātü ʿulemâʾi'l-ḥadîs*, 2/19; Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit b. Ahmed el-Hatîb el-Bağdâdî, *el-Müttefik ve'l-müfterik*, thk. Muhammed Sâdık Aydın el-Hâmidî (Dımaşk: Dâru'l-Kâdirî, 1997), 3/1820.

[104] Ebû Zür'a ed-Dımaşkî, *Târîhu Ebî Zür'a ed-Dımaşkî*, 104.

[105] Ebû Zür'a ed-Dımaşkî, *Târîhu Ebî Zür'a ed-Dımaşkî*, 106.

[106] Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit b. Ahmed el-Hatîb el-Bağdâdî, *el-Câmiʿ li-aḫlâḳı'r-râvî ve âdâbi's-sâmiʿ*, thk. Mahmûd et-Tahhân (Riyad: Mektebetu'l-Meârif, 1989), 2/186.

[107] Ebû Hafs Ömer b. Ahmed b. Osmân el-Bağdâdî İbn Şâhîn, *Târîḫu esmâʾi'ş-şiḳāt*, thk. Subhî es-Sâmerrâî (Kuveyt: Dâru's-Selefiyye, 1984), 269.

Ebû Zür'a'nın birkaç rivâyetinden ötürü siyer müellifi olarak gösterilmesinin hatalı olduğu açıktır. Zira kaynaklarımızda ne siyer müellifleri ve râvileri arasında adına yer verilmiş ne de siyer ve tarih kaynaklarında ona nispet edilen siyere müteallik herhangi bir nakline rastlanmıştır. Bu itibarla, onun klasik dönem siyer yazıcılığına, muhtevasına ve metodolojisine yönelik herhangi bir katkı ve etkisinden söz etmek mümkün değildir.

et-Târîh isimli eser ise her ne kadar bir takım siyer rivayetlerini ihtiva etse de bir siyer kitabı niteliği taşımamakta olup muhaddislerin râviler hakkında kaleme aldıkları tarih türünün bir örneği olarak değerlendirilmelidir. Dolayısıyla söz konusu eser, tarihî olayları konu alan bir tarih çalışması değil, hadis alanında tasnif edilmesi ve incelenmesi gereken bir metindir.

Siyer araştırmalarında kaynak tetkiklerinin henüz yeterli düzeyde gelişmemiş olması ve ülkemizde daha ziyade içerik çalışmalarına ağırlık verilmesi, siyer literatürüyle doğrudan alakası bulunmayan bazı isimlerin siyer müellifi olarak kaydedilmesine veya bu tür kayıtların gerekli ilmî titizlikten yoksun biçimde yapılmasına yol açmıştır. Binaenaleyh siyer ilminin sağlıklı bir şekilde gelişebilmesi ve ilerleyebilmesi için kaynak araştırmaların ihmal edilmemesi gerekmektedir.

Finansman/ Grant Support
Yazar(lar) bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.
The author(s) declared that this study has received no financial support.
Çıkar Çatışması/ Conflict of Interest
Yazar(lar) çıkar çatışması bildirmemiştir.
The authors have no conflict of interest to declare.

Kaynaklar

Akyürek, Yakup. *Siyer Edebiyatı*. İstanbul: Siyer Yayınları, 2023.

Altun, Muhammed Latif. *Aile Hukuku Özelinde Hanefi ve Evzâî Mezheplerinin Mukayesesi*. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2018.

Bedreddîn Aynî, Ebû Muhammed Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed el-Aynî el-Hanefî. *Meġāni'l-aḫyâr fî şerhi esâmî ricâli Me'âni'l-âṯâr*. 3 Cilt. Lübnan: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2006.

Bekiroğlu, Harun. "Yazma Eserlerden Kodikoloji'ye: Tahkike Giriş". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi* 23/2 (Aralık 2019), 855-889. https://doi.org/10.18505/cuid.604789.

Brockelmann, Carl. *Târîhu'l-edebi'l-Arabî*. çev. Abdülhalîm en-Neccâr vd. 6 Cilt. Kahire: Dâru'l-Meârif, 5. Basım., ts.

Cemmâîlî, Ebû Muhammed Takıyyüddîn Abdülganî b. Abdülvâhid b. Alî el-Makdisî. *el-Kemâl fî esmâi'r-ricâl*. thk. Şâvî b. Muhammed b. Sâlim. 9 Cilt. Kuveyt: Hey'etü'l-Âmme, 2016.

Dûrî, Abdülazîz. *Neş'etü ilmi't-târih inde'l-Arab*. el-İmârâtü'l-Arabiyyetü'l-Müttahide: Merkezu Zâyid li't-Türâs ve't-Târîh, 2000.

Ebû Ya'lâ el-Halîlî, Halîl b. Abdillâh b. Ahmed el-Kazvînî. *el-İrşâd fî ma'rifeti 'ulemâi'l-hadîs*. thk. Muhammed Saîd b. Ömer İdrîs. Riyad: Mektebetu'r-Ruşd, 1989.

Ebû Zür'a ed-Dımaşkî, Abdurrahmân b. Amr b. Abdillâh b. Safvân en-Nasrî. *et-Târîh bi-rivâyeti Ebi'l-Meymûn b. Râşid*. İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, 04210, 150.

Ebû Zür'a ed-Dımaşkî, Abdurrahmân b. Amr b. Abdillâh b. Safvân en-Nasrî. *Târîhu Ebî Zür'a ed-Dımaşkî*. thk. Halîl el-Mansûr. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1996.

Erul, Bünyamin. "Sîret ve Tarih Kitaplarının Hadis İlmi ile İlgisi". *Bir Bilim Olarak Siyer ve Kaynakları*. ed. Adnan Demircan. 159-172. İstanbul: Siyer Yayınları, 2014.

Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit b. Ahmed. *el-Câmiʿ li-aḫlâḳı'r-râvî ve âdâbi's-sâmiʿ*. thk. Mahmûd et-Tahhân. 2 Cilt. Riyad: Mektebetu'l-Meârif, 1989.

Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit b. Ahmed. *el-Müttefik ve'l-müfterik*. thk. Muhammed Sâdık Aydın el-Hâmidî. 3 Cilt. Dımaşk: Dâru'l-Kâdirî, 1997.

Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit b. Ahmed. *Târîḫu Baġdâd*. thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. 17 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 2001.

Horovitz, Josef. *İslâmî Tarihçiliğin Doğuşu -İlk Siyer/Meğâzî Eserleri ve Müellifleri-*. çev. Ramazan Altınay, Ramazan Özmen. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2. Basım, 2019.

Hudeysî, Kahtân Abdulsettâr. "Ebû Zür'a ed-Dımaşkî el-Fakîh el-Müerrih". *Mecelletü Külliyyeti'l-Âdâb* 58 (2002), 10-23.

İbn Abdülber, Ebû Ömer Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî. *el-İstiġnâʾ fî esmâʾi'l-meşhûrîn min ḥameleti'l-ʿilmi bi'l-künâ*. thk. Abdullâh Merhûl es-Sevâlime. 3 Cilt. Riyad: Dâru İbn Teymiyye, 1985.

İbn Abdülber, Ebû Ömer Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdülberr en-Nemerî. *el-İstîʿâb fî maʿrifeti'l-aṣḥâb*. thk. Alî Muhammed el-Bicâvî. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Cîl, 1992.

İbn Abdülhâdî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Abdilhâdî ed-Dımaşkî es-Sâlihî. *Ṭabaḳātü ʿulemâʾi'l-ḥadîs*. thk. Ekrem el-Bûşî, İbrâhim ez-Zeybek. 4 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2. Basım., 1996.

İbn Abdullâh, Hamdî b. Abdillâh b. Saîd Âl-i Mansûr. "Mesâiulu Ebî Zür'a ed-Dımaşkî el-Fıkhıyye li'l-İmâm Ahmed -Cem'an ve Dirâseten-". *Mecelletü Külliyyeti'ş-Şerîa ve'l-Kânûn* 22/6 (2020), 5861-5898.

İbn Adî, Ebû Ahmed Abdullâh b. Adî el-Cürcânî. *el-Kâmil fî ḍuʿafâʾi'r-ricâl*. thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd, Alî Muhammed Muavviz. 9 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1984.

İbn Asâkir, Ebü'l-Kâsım Alî b. el-Hasen b. Hibetillâh. *Târîḫu Dımaşk*. thk. Amr b. Gumâre el-Amrî. 80 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1995.

İbn Ebû Hâtim, Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs et-Temîmî. *el-Cerḥ ve't-taʿdîl*. 9 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 1953.

İbn Ebû Ya'lâ, Ebü'l-Hüseyn Muhammed b. Muhammed b. el-Hüseyn el-Bağdâdî. *Ṭabaḳātü'l-Ḥanâbile*. thk. Muhammed Hâmid el-Fıkî. 2 Cilt. Kahire: es-Sunnetu'l-Muhammediyye, 1952.

İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Ahmed b. Alî b. Muhammed b. Ahmed b. Hacer el-Askalânî. *Tehẕîbü't-Tehẕîb*. 12 Cilt. Hind: Dâiratü'l-Meârifi'l-Nizâmiyye, 1908.

İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Ahmed b. Alî b. Muhammed b. Ahmed b. Hacer el-Askalânî. *Taḳrîbü't-Tehẕîb*. thk. Muhammed Avvâme. Halep: Dâru'l-Raşîd, 3. Basım., 1991.

İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İsmâîl b. Ömer b. Kesîr el-Kureşî. *el-Bidâye ve'n-nihâye*. thk. Abdullâh b. Abdulmuhsin et-Türkî. 21 Cilt. Kahire: Dâru Hicr, 1997.

İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrem b. Alî. *Muḫtaṣaru Târîḫi Dımaşḳ*. thk. Rûhiyye en-Nehhâs vd. 31 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1984.

İbn Mende, Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk b. Muhammed el-İsfahânî. *Fetḥü'l-bâb fi'l-künâ ve'l-elḳāb*. thk. Ebû Kuteybe Nazar Muhammed el-Fâryâbî. Riyad: Mektebetu'l-Kevser, 1996.

İbn Müflih, Ebû İshâk İbrâhîm b. Muhammed b. Abdillâh er-Râmînî ed-Dımaşkî. *el-Maḳṣadü'l-erşed fî ẕikri aṣḥâbi Aḥmed*. thk. Abdurrahmân b. Suleyman el-Useymîn. 3 Cilt. Riyad: Mektebetu'l-Ruşd, 1990.

İbn Şâhîn, Ebû Hafs Ömer b. Ahmed b. Osmân el-Bağdâdî. *Târîḫu esmâʾi'ṣ-ṣiḳāt*. thk. Subhî es-Sâmerrâî. Kuveyt: Dâru's-Selefiyye, 1984.

İbn Tağrîberdî, Ebü'l-Mehâsin Yûsuf b. Tağrîberdî el-Atâbekî ez-Zâhirî. *en-Nücûmü'z-zâhire fî mülûki Mıṣr ve'l-Ḳāhire*. 16 Cilt. Mısır: Vizâratü's-Sekâfe ve'l-İrşâdi'l-Kavmî, ts.

İbnü'l-Adîm, Ebü'l-Kâsım Kemâlüddîn Ömer b. Ahmed el-Halebî. *Buġyetü'ṭ-ṭaleb fî târîḫi Ḥaleb*. thk. Süheyl Zekkâr. 12 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts.

İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed b. Ali b. el-Cevzî el-Bağdâdî. *Menâḳıbü'l-İmâm Aḥmed b. Ḥanbel*. thk. Abdullâh b. Abdulmuhsin et-Türkî. Kahire: Dâru Hicr, 2. Basım., 1988.

İbnü'l-İmâd, Ebü'l-Felâh Abdülhay b. Ahmed b. Muhammed el-Hanbelî. *Şeẕerâtü'ẕ-ẕeheb fî aḫbâri men ẕeheb*. thk. Abdulkâdir el-Arnavûd, Mahmûd el-Arnavûd. 11 Cilt. Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 1986.

Judd, Steven C. "Abū Zurʿa al-Dimashqī". *Encyclopaedia of Islam (3rd edition)*. ed. Kate Fleet vd. 7(2)/65-66. Leiden: Brill Pub., 2007.

Kandemir, M. Yaşar. "Ebû Zür'a ed-Dımaşkî". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 10/272-273. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.

Kâtib Çelebi, Mustafa b. Abdullâh Hâcî Halîfe. *Keşfü'ẕ-ẕunûn ʿan esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn*. thk. Muhammed Şerafeddîn Yaltkaya, Rıfat Bilge el-Kilisî. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, ts.

Kehhâle, Ömer Rıza. *Muʿcemü'l-müʾellifîn*. 15 Cilt. Beyrut: Mektebetü'l-Müsennâ, ts.

Kûcânî, Şükrullah b. Ni'metullah. "Mukaddimetü't-tahkîk". *Târîhu Ebî Zür'a ed-Dımaşkî*. mlf. Ebû Zür'a ed-Dımaşkî. 10-133. Dımaşk: y.y., 1980.

Mizzî, Ebu'l-Haccâc Cemâluddîn Yûsuf b. Abdurrahmân b. Yûsuf. *Tehẕîbü'l-Kemâl fî esmâʾi'r-ricâl*. thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. 35 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1983.

Nablûsî, Şemseddin Muhammed b. Abdülkâdir el-Ca'ferî. *Muhtasaru Ṭabaḳātü'l-Ḥanâbile*. thk. Ahmed Ubeyd. Dımaşk: Matbaatu'l-İ'tidâl, 1931.

Öz, Şaban. *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*. İstanbul: İSAR Vakfı Yayınları, 2008.

Rabaî, Ebû Süleymân Muhammed b. Abdullâh b. Ahmed. *Târîḫu mevlidi'l-ʿulemâʾ ve vefeyâtihim*. thk. Abdullâh b. Ahmed b. Süleyman el-Hamed. 2 Cilt. Riyad: Dâru'l-Âsime, 1989.

Safedî, Salâhaddîn Halîl b. Aybeg b. Abdullâh. *el-Vâfî bi'l-vefeyât*. thk. Ahmed el-Arnavûd, Türkî Mustafa. 29 Cilt. Beyrut: Dâru İhyaü't-Türâs, 2000.

Sem'ânî, Ebû Sa'd Abdülkerîm b. Muhammed b. Mansûr et-Temîmî el-Mervezî. *el-Ensâb*. thk. Abdurrahmân b. Yahya vd. 13 Cilt. Haydarabad: Meclisü Dâireti'l-Meârifi'l-Osmânî, 1962.

Sezgin, Fuat. *Arap-İslâm Bilimleri Tarihi*. çev. Heyet. İstanbul: İBTAV Yayınları, 2014.

Suyûtî, Ebu'l-Fazl Celâluddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî eş-Şâfiî. *Ṭabaḳātü'l-ḥuffâẓ*. thk. Heyet. Lübnan: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1983.

Şâkir, Mustafa. *et-Târîhu'l-Arabî ve'l-müerrihîn*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1983.

Teymî, Ebu'l-Kâsım Kıvâmü's-Sünne İsmail b. Muhammed b. Fadl. *Siyerü's-selefi'ṣ-ṣâliḥîn*. thk. Kerem b. Hılmî b. Ferhât. Riyad: Dâru'l-Râye, 1999.

Topal, Ramazan. *Siyer-Hadis İlişkisi Ahmed b. Hanbel'in Müsned'i Özelinde*. ed. Mahmut Demir. İstanbul: Siyer Yayınları, 2022.

Türkî, Abdullâh b. Abdulmuhsin b. Abdurrahmân. *el-Mezhebu'l-Hanbelî -dirâsetu fî târîhihi ve simâtihi ve eşheru e'lâmihi ve muellefâtihi-*. 2 Cilt. Riyad: Dâru Alemi'l-Kutub, 2002.

Yâkūt el-Hamevî, Ebû Abdillâh Şihâbuddîn Yâkūt b. Abdullâh. *Muʿcemü'l-büldân*. 7 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, 1977.

Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman et-Türkmânî ed-Dımaşkî. *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*. thk. Şuayb el-Arnavûd vd. 25 Cilt. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1985.

Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman et-Türkmânî ed-Dımaşkî. *el-Kâşif fî ma'rifeti men lehû rivâye fi'l-Kütübi's-sitte*. thk. Muhammed Avvâme, Ahmed Muhammed Nemir Hatîb. 2 Cilt. Cidde: Dâru'l-Kible li's-Sekâfeti'l-İslâmiyye, 1992.

Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman et-Türkmânî ed-Dımaşkî. *Târîḫu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhîr ve'l-aʿlâm*. thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. 17 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 2003.

Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman et-Türkmânî ed-Dımaşki. *Teẕkiretü'l-ḥuffâẓ*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.